

TIMOTHY
MORTON

HIPER

NESNE

LER

DÜNYANIN SONUNDAN SONRA
FELSEFE VE EKOLOJİ

ÇEVİRİ: BİLGE DEMİRTAŞ

Tellekt

HİPERNESNELER

DÜNYANIN SONUNDAN SONRA
FELSEFE VE EKOLOJİ

Tellekt_11

Hiperneseler: Dünyanın Sonundan Sonra Felsefe ve Ekoloji, Timothy Morton

Çeviri: Bilge Demirtaş

Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World

İlk basım (çeviriye kaynak alınan basım): University of Minnesota Press, 2013

© 2013, Timothy Morton

© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.

İngilizce özgün baskıdan University of Minnesota Press'in izniyle çevrilmiştir.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: Temmuz 2020, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Didem Bayındır

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ, Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

İç Kapak Görseli: Bora Başkan

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-625-7118-01-9

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

HİPERNESNELER

DÜNYANIN SONUNDAN SONRA
FELSEFE VE EKOLOJİ

TIMOTHY MORTON

ÇEVİRİ:
BİLGE DEMİRTAŞ

Tellekt

TIMOTHY MORTON, Rice Üniversitesi'nde İngilizce bölüm başkanıdır. Nesne yönelimli felsefe hareketinin üyesi olan Morton'ın temel araştırma alanı, nesne yönelimli düşünce ve ekolojidir. *The Ecological Thought* (Ekolojik Düşünce), *Ecology Without Nature* (Doğasız Ekoloji) ve Tellect'in yayın programında olan *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence* (Kara Ekoloji: Gelecekteki Birlikte Yaşamın Mantığı İçin) adlı kitapların yazarıdır. Morton'ın aynı zamanda felsefe, ekoloji, edebiyat, yemek ve müzik üzerine çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

BİLGE DEMİRTAŞ, 2000'de ODTÜ Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 2007'ye kadar ODTÜ-GİSAM'da (Görsel İşitsel Sistemler Araştırma ve Uygulama Merkezi) araştırma görevlisi olarak çalıştı. Aynı dönemde, ODTÜ Medya ve Kültürel Çalışmalar Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. 2007'de New York'a yerleşti. Burada New York Üniversitesi (NYU) Dijital Medya Yüksek Lisans programını bitirdi ve çeşitli kurumların medya bölümlerinde çalıştı. 2010'dan beri İzmir'de yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak ders vermekte ve bağımsız medya çalışmalarını yürütmektedir.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	13
VARLIK'TAKİ SARSINTI: HİPERNESNELERE GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM: HİPERNESNE NEDİR?	
AĞDALILIK	47
MEKÂNSIZLIK	61
ZAMANSAL DALGALANMA	83
EVRELEME	99
NESNELERARASILIK	115
İKİNCİ BÖLÜM: HİPERNESNELER ZAMANI	
DÜNYANIN SONU	135
İKİYÜZLÜLÜK	177
ASİMETRİ ÇAĞI	207
NOTLAR	257
DİZİN	273

Geniş aileme

“Ben ölümüm artık, dünyaları paramparça eden.”

Robert Oppenheimer,
Bhagavad Gita'dan sonra

TEŞEKKÜR

Cary Wolfe (Minnesota Üniversitesi Yayınevi Posthumanities dizi editörü) ve Douglas Armato (Minnesota Üniversitesi yayın yönetmeni) bu projeye verdikleri destek için yürekten teşekkürü hak ediyorlar; tıpkı kitabı okuyarak hem kitaba katkıda bulunan hem de bana ilham veren Steven Shaviro gibi. Yardımcı editör Danielle Kasprzak kitabın ortaya çıkış sürecini ustalıkla yürüttü. Araştırma fonu yardımı için Rice Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi dekanı Nicolas Shumway'e de teşekkürler.

Buradaki fikirlerin birçoğunun yol testini birkaç ortamda yapabildiğim için çok şanslıydım: California Sanat Enstitüsü, İkinci Nesne Yönelimli Ontoloji Sempozyumu, UCLA* Londra Mimarlık Derneği, Sidney Ulusal Deneysel Sanatlar Enstitüsü, Melbourne Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yeni Zelanda'da *Dialogues with Tomorrow* [Yarınla Diyaloglar], Tayvan'da Tunghai Üniversitesi ile Ulusal Chung-Hsing Üniversitesi, Albuquerque'da Rocky Mountain Modern Diller Derneği, New Orleans'ta Loyola Üniversitesi, Rice Üniversitesi, Rutgers Üniversitesi, Georgia Teknoloji Enstitüsü; New York New School'daki Tasarım ve Sürdürülebilirlik Sempozyumu, Temple Üniversitesi, De Paul Üniversitesi Felsefe Bölümü, Londra'da Kraliyet Sanat Koleji, Chicago'daki Columbia Koleji, Lond-

* University of California, Los Angeles. (Y.N.)

ra'da Kraliyet Sanat Akademisi, Exeter Üniversitesi'nde İklim Değişimi ve Eleştirel Teori Konferansı, Londra Queen Mary Üniversitesi'nde Yeni Ortaya Çıkan Çevreler Konferansı. Birçok dergi de düşüncelerimin berraklık kazanmasında yardımcı oldu: *Qui Parle*, *Speculations*, *World Picture*, *Adbusters*, *Graz Architectural Magazine*, *English Language Notes*, *Helvete* ve *Romantic Circles Praxis*. Fractured Politics ile Figure/Ground web sayfaları benimle hipernesnel üzerine görüşme yaptı ve *Contemporary Condition* konu üzerine kısa bir makale rica etti.

Heyecan verici düşünsel çalışmalarını paylaşma fırsatı bulduğum için nesne yönelimli ontolojideki meslektaşlarıma minnettarım. Son iki yıldır geribildirimleri ve bilgisiyle çok kıymetli bir kaynak olduğu ve benimle beraber düşündüğü için Dirk Felleman'a minnettarım. Çok kıymetli araştırma yardımları için Larry Butz ve Ben Levaton'a teşekkür ederim. Bu son iki yıl boyunca hipernesnel üzerine düşünmeme katkıları olan tüm meslektaşlarıma ve bana ev sahipliği yapan herkese minnettarım: Jane Bennett, Jill Bennett, Hannes Bergthaller, Steven Blevins, Eliza Bonham-Carter, Alan Braddock, Kuei-fen Chiu, William Connolly, Arne DeBoever, Carl Douglas, Rick Elmore, Paul Ennis, Jarrod Fowler, William Fox, Nathan Gale, Peter Gratton, Jairus Grove, Liam Heneghan, Robert Jackson, Sophie Jerram, Adeline Johns-Putra, Douglas Kahn, Michelle Leh, Kevin Love, Dugal MacKinnon, Jorge Marccone, Lin Mu, Judy Natal, Connal Parsley Alexander Regier, David Reid, Ken Reinhard, Julia Reinhard Lupton, Gerhard Richter, Chris Schaberg, Janelle Schwartz, Sam Solnick, Cameron Tonkinwise, Hent Vinkier, Jonathan Watts ve Andrew Whatley.

Bu kitap geniş aileme adanmıştır. Hipernesnel; ailelerin uzamlara ve zamanlara yayılmış bulanık varlık kümeleri olduğunu ve sizden ve yakın çevrenizden daha geniş olduklarını düşünmenizi sağlar.

VARLIK'TAKİ SARSINTI

Hipernesnelere Giriş

The Ecological Thought [Ekolojik Düşünce] adlı kitabımda, insanlara kıyasla zaman ve uzamda büyük oranda yayılmış olan şeylere atıfla *hipernesnelere* terimini kullandım.¹ Bir hipernesne bir kara delik olabilir. Bir hipernesne Ekvador'daki Lago Agrio petrol yatağı* ya da Florida Everglades** olabilir. Bir hipernesne biyosfer ya da Güneş Sistemi olabilir. Bir hipernesne Yerküre'deki tüm nükleer materyallerin toplamı ya da sadece plütonyum veya uranyum olabilir. Bir hi-

* 1964 yılında Lago Agrio sathına giren Amerikan petrol şirketi Texaco, 1992 yılına kadar Amazon Nehri'ne 18 milyon galon zehirli atık boşalttı. Yakılan 6,5 milyar metreküp doğalgazın karbonları doğrudan atmosfere karıştı. Bölgede 350 petrol kuyusu kazıldı, 1.000 kadar da hiçbir korumaya sahip olmayan zehirli atık çukuru açıldı. Zehir, doğrudan toprak tarafından emildi. Çok sayıda insan hayatını kaybetti, kansere yakalanmada ve zihinsel engelli doğum oranlarında artış gözlemlendi. Bu çevre felaketi Amazon'un Çernobil'i olarak anılıyor. (Ç.N.)

** Dünyanın en büyük sulak alanlarından biri olan ve hiçbir yerde bulunmayan bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapan Florida Everglades'e 1900'lerin başlarında yerleşenler konut inşa etti, tarım alanları oluşturdu ve bitki ve hayvan ekosistemleri giderek tahrip edildi, pek çok kuş türü yok oldu. Everglades'te yaşayan bir düzineden fazla hayvan artık nesli tükenmekte olan türler listesinde. (Ç.N.)

pernesne, strafor veya plastik poşet gibi doğrudan insanın ürettiği oldukça uzun ömürlü bir ürün ya da kapitalizmin dönen çarklarının tamamının toplamı olabilir. O halde hipernesnelere, insanlar tarafından doğrudan üretilmiş olsun ya da olmasın, başka varlıklarla ilişkili olarak “hiper”dirler.

Hipernesnelere çok sayıda ortak özelliğe sahiptir. Ağdalıdır, yani kendileriyle ilişkilenen varlıklara “yapışır.” *Mekânsızlardır*; diğer bir deyişle, bir hipernesnenin herhangi bir “yerel tezahürü”, dolaysız olarak o hipernesneye işaret etmez.² Alışık olduğumuz insan-ölçekli zamansallıklardan son derece farklı olan zamansallıklar barındırır. Özellikle bazı devasa hipernesnelere, örneğin gezegenler, hakikaten *Gauss* zamansallığına* sahiptirler: Genel göreliliğe uygun olarak uzay-zaman burğaçları oluştururlar. Hipernesnelere, zamanın esnemesinden ötürü insanlara görünmez kalmalarını sağlayan çok boyutlu bir evre uzayını** işgal ederler. Etkilerini *nesnelere* olarak ortaya koyarlar; yani nesnelere estetik özellikleri arasındaki ilişkililikleri ihtiva eden bir uzayda saptanabilirler. Hipernesne, bilginin bir fonksiyonu değildir: O, insanlara olduğu kadar kurtçuklara, limonlara ve morötesi ışıklara kıyasla da *hiperdir*.

Hipernesnelere, insanların toplumsal ve ruhsal uzamlarında daha şimdiden önemli bir etkiye sahiptir. Hem inkârcılığı hem de artık modası geçmiş apokaliptik çevreciliği resmeder biçimde benim *dünyanın sonu* olarak adlandırdığım şeyden doğrudan sorumludurlar. Hipernesnelere insanlığın yeni bir *ikiyüzlülük*, *zayıflık* ve *eksiklik* evresini çoktan başlatmışlardır: Bu çalışmada oldukça özel rezonansları olan bu terimleri derinlemesine inceleyeceğim. İkiyüzlülük, bir üst-

* Alman matematikçi ve astronom Carl Friedrich Gauss (1777-1855), yüzeyleri ikiboyutlu düzleme oturtan Öklid geometrisinin aksiyomlarını bozarak yüzeylerin kıvrımlı (*curvature*) olabildiği, hiperbolik olan Öklid-dışı bir geometrinin ve dolayısıyla uzay-zamanın mümkün olduğunu göstermiştir. (Ç.N.)

** Evre uzayı, özellikle fizikçilerin kullandığı bir soyutlamadır. Bu soyut uzayda her bir nokta bir sistemin veya sistemin bir parçasının tüm olası durumlarını temsil eder. Bu durumlar sistemin evrimine bağlı olarak işleyen bir dizi dinamik değişkenlerle tanımlanır. Bu sayede bir nesnenin, örneğin bir gezegenin, bir noktadaki durumunu belirleyen hız, momentum, kütle gibi değişkenler daha iyi analiz edilir. (Ç.N.)

dilin mümkün olmadığı koşullardan kaynaklanıyor (ve sonra açıklayacağım üzere, ekolojik aciliyet sayesinde bu koşulların henüz yeni farkındayız); *zayıflık*, hipernesnenin rahatsız edici bir biçimde görünür kıldığı, fenomen ile şey arasındaki boşluktan meydana geliyor; *eksiklik* ise tüm mevcudiyetlerin (varoluşlarını mümkün kılan bir koşul olan) kırılğan olduğu gerçeğinden ve hipernesnelerin bu kırılğanlığı belirgin kılışından doğuyor.³ Hipernesneler insan sanatını ve deneyimini de değişime uğrattıyor (estetik boyut). İçinde bulunduğumuz çağ *Asimetri Çağı* olarak adlandırıyorum.

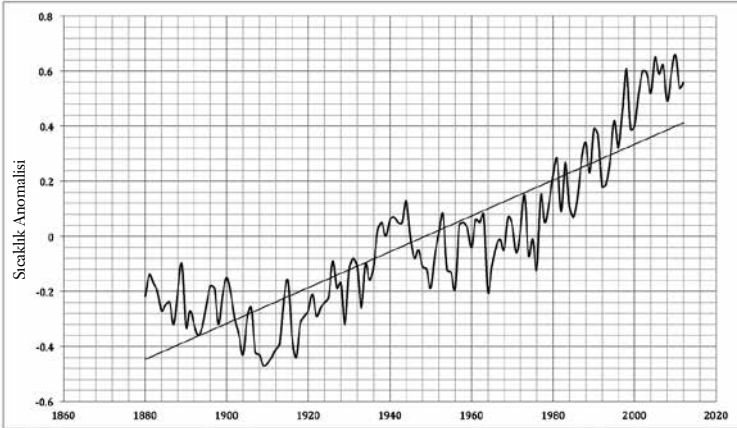
Hipernesneler yığınlardan, sistemlerden ya da diğer nesnelerin bir araya gelmesinden ibaret değildir. Kitap boyunca açığa kavuşturacağım özel bir anlamda bizatihi nesnelere. *Nesnenin* bu özel anlamı, yeni ortaya çıkan ve kendini gerçekçiliğin ve insan merkezli olmayan düşüncenin özgün bir biçimi olmaya vakfeden ve felsefi bir hareket olan *Nesne Yönelimli Ontoloji'den (NYO)** kaynaklanıyor. O halde, imgelemi Hume tarzında bir ilişkiler paketi ya da Kant'la birlikte sentetik apriori yargılar için bir olanaklılık olarak düşünelim de düşünmesek de hipernesnelerin hiç olmazsa, (insan) imgeleminin ürünü olduğunu söylemek doğru olur mu? Hipernesneler biri onları düşünse de düşünmese de gerçeklerdir. Aslında, bu çalışmada belirtilen nedenlerle hipernesneler, fiziksel gerçekliğin “dışında” yükselen aşkınsallık olasılığına bir son verir. Hipernesneler bizi, düşüncenin fiziksel olan içkinliğini kabullenmeye zorlar. Fakat bu bir “yaşam dünyası”na “iliştirilmiş” olduğumuz anlamına gelmez.

Dolayısıyla hipernesneler felsefeye zor ve ikili bir görev sunar. İlk görev, bir yandan şeyleri açıklamak iken, diğer yandan onlar tarafından bozulmamış bir üstdil olanaklılığı fikrini hükümsüz kılmaktır. Daha sonra sorgulayacağım nedenlerle, postyapısalcı düşünce bunu bazı bakımlardan başaramadı, daha doğrusu bu işi yapmadı. İkinci görev, “dünya” gibi anlamlı hiçbir şeyin olmadığı bir yoklukta, fenomenolojik “deneyim”in ne olacağının temellendirilmesidir: bundan dolayı başlık “Dünyanın Sonundan Sonra Felsefe ve Ekoloji”.

* Metin boyunca NYO kısaltmasıyla kullanılacaktır. (Y.N.)

Kitabı iki bölüme ayırdım. Nesne ile onun başka varlıktaki görünümü [*appearance-for*] arasında köklü bir ayrılık olduğundan, kitabı bu şekilde bölümlendirmek uygun olacaktır. Kitabın ilk bölümüyle oldukça örtüşecek şekilde, hipernesneler doğrudan felsefi, tarihî ve kültürel izahat gerektiriyor. Öte yandan, insanın hipernesneleri kendine mal etmesinden bahsetmemiz gerekiyor; bu da kitabın ikinci bölümünü oluşturuyor.

Hipernesneler'i baştan sona okuyucuya sık sık “kişisel” gelebilecek bir üslupla anlattım – bu kişisel bazen kışkırtıcı bazen de sınır bozucu bir hal alabilir. Bu tür bir “kişisel olarak” yazma kararı, Alphonso Lingis'in tekinsiz ve ödüllendirici fenomenolojisinin etkisini barındırır. Bu biçilmiş kaftan gibi görünüyor. Burada *küresel ısınma* olarak adlandırdığım hipernesneye yakalanan ve oldukça iyi bildiğim varlıklardan biri de benim. (Bir başka kararlılığım – bunun *iklim değişikliği* olarak adlandırılmasına katılmamamdır: bkz. Şekil 1.) Bir nesne yönelimli ontolojist olarak tüm varlıkların (“kendim” dahil) içine kapanık olduğundan ve ontolojik gölgelere doğru geri çekilirken ahtapotların yaptığı gibi gerçeği örtbas edici bir mürekkep fışkırtıklarından eminim.

Şekil 1 Küresel ısınma doğrudan görülemez; ancak bu grafiğin gösterdiği gibi düşünülebilir ve hesaplanabilir. NASA Godard Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nden elde edilen veriler; grafik Larry Butz'a ait.

Bundan dolayı, nesnellik, şayet bahsettiği şeye “meta” ifadesinin uygun düştüğü hâkim bir dili kastediyorsa, hiçbir söylem gerçekten “nesnel” değildir. Ayrıca bu kitapta kaçınılmaz olarak tekrarlanan, döngüsel bir düşünme biçimi vardır. Bunun nedeni bir kişinin bir hipernesnenin herhangi bir anda sadece parçalarını görmesidir. Hipernesneleri düşünmek doğası gereği dolambaçlıdır.

Bu akıl yürütme yolu beni bir postmodernist gibi gösteriyor; gerçi daha sonra netleşecek olan bazı nedenlerle, ortaya çıkan ekolojik çağ, postmodernizmin hiçbir zaman sahip olmadığı çok daha açık ve güçlü bir biçimde “üstdil yoktur” düşüncesine kapılmıştır.⁴ Postmodernizme göre, biraz keskin bir anlamda, “her şey bir metafor” olduğundan, bütün metaforlar eşit ölçüde berbattır. Asimetri Çağı’na girmekte olan benim için ve aslında tüm insanlar için gerçek şeyler, sadece onları biliyor olmaktan ya da önceden bildiğimizden değil ama kesin olarak var oldukları için bazı metaforlar diğerlerine yeğdir.⁵ Bununla birlikte şeylerin tümünün dışında konumlanacağımız hiçbir yer olmadığı için “üstdil yoktur” fikrinin doğruluğunu onu icat edenlerden daha iyi kavramış olduğumuzu görüyoruz. “Üstdil yoktur” ve “her şey bir metafordur” fikirlerinin küreselleştirici bir kesinlikle postmodernizmde konuşuluyor olması, postmodernizmin aslında olduğunu sandığı şey gibi olmadığı; aslında (beyaz, Batı, erkek) tarihsel projesinin sadece başka bir versiyonu olduğu anlamına gelir. Görünen o ki bu tarihsel projenin nihai hedefi; karakterlerin, teknolojilerin ve çağlara dair fikirlerin içerisinde uysal ve yarı hoşnut bir şaşkınlıkla kaynaştığı garip bir bekleme salonu oluşturmaktır.

Bununla beraber yavaş yavaş bu bekleme salonunun Yerküre üzerine kurulduğunu keşfettik, ki bu onun Doğa’nın bir parçası olduğunu söylemekten farklıdır. (Bu kitap boyunca *Doğa*’yı, tıpkı birinin pişirdiğinde proteine yaptığı gibi “doğasını değiştirmek” için büyük harfle yazacağım.) Thoreau’nun belirttiği gibi “asıl Yerküre” 1945’ten beri biriken, radyoaktif materyallerden oluşan ve artık kendi çevresini tamamen saran ince bir tabakayla kaplıdır.⁶ Tortulaşmış olan bu tabaka, *Antroposen*’deki kararlı bir jeolojik âna, Yerküre’yi böylesine “yaşanabilir kılan” insan belirleyiciliğinin damgasını vurduğu jeolojik bir zamana işaret eder.⁷ İlk önemli işaretler, 1784 yılın-

da, kömür yakıtlı endüstrilerin Kuzey Kutbu dahil tüm dünyada, James Watt tarafından icat edilen buhar makineleri sayesinde karbon birikimini başlatmasıyla belirir. Çok amaçlı bir makine olan ve tam da bu özelliğiyle endüstriyel çağa zemin hazırlayan buhar makinesinin ortaya çıkışı, Marx üzerinde etki bırakmaya devam edecek kadar önemli bir olaydı.⁸ Bu evrensel makine (çok daha genel bir makine olan bilgisayarın tekinsiz habercisidir), diğer makinelere itici güç sağlayacak biçimde çok büyük miktarda makinenin montajına bağlanabiliyor, böylelikle endüstriyel çağı bir tür garip bir siberetik sisteme, ilkel bir yapay zekâya dönüştürecek olan montajların montajına yol açıyordu – demek ki ortaya çıkan makine seviyesinden bir vampir gibi baş aşağı uzanan nedensellik ilkesi ve soyut değerinin makine benzeri özellikleriyle endüstriyel kapitalizm, alt katmandaki insanlara yutturuluyordu. 1945 yılından sonra Yerküre'nin jeolojik dönüşümünün yer aldığı ve büyüklük sıralamasında etkililiği insan tarafından artırılan *Büyük İvme* [*The Great Acceleration*] başladı.

Herkesin on yıl öncesine dek yaptığı gibi, Marx da daha büyük olan resmi ıskalamıştı. Bir düşünün: Oldukça belirli, birincil şeyler taşıyan bir kelimeyle yan yana gelen (muazzam, neredeyse tasavvur edilemez) jeolojik bir zaman – 1784, kurum, 1945, Hiroşima, Naga-zaki, plütonyum. Bu sadece tarihsel bir çağ değil, aynı zamanda jeolojik bir çağdır. Ya da daha iyisi: Tarihi artık yalnızca insana özgü olarak düşünemeyiz, tam da içinde olduğumuz dönem olan Antroposen yüzünden. Yabancı bir isim gerçekten, çünkü insan-olmayanların, insanlarla ve hatta insanlar ile ortak olan her şey arasındaki farkları su yüzüne çıkarmakla meşgul olanlarla bile kararlı bir şekilde temas kurdukları bir dönem.

Bu olayların evrilişinin gerektirdiği düşünme tarzı (ve dolayısıyla yazma tarzı), içerisinde normal kesinliklerin tersine çevrildiği ve hatta çözüldüğü bir tarz. Benim samimi izlenimlerim, “yalnızca benim” olduklarından ya da “salt öznel” anlamlarıyla artık “kişisel” değildirler: Onlar hipernesnelere, hep olması gerektiği gibi, izlerini bıraktıkları varlık tarafından bozulmuş ayak izleridir – yani benim tarafımdan. Ben (ve tabii siz de) hipernesnelere zamanının turnusol testi haline geliyoruz. İçeriden oyuluyorum. Bu durumda benim ko-

numlanmışlığım ve konumlanmışlık söylemi, kendinden emin olmanın savunulduğu bir alan değil, tam tersidir.⁹ Yani, konumlanmışlık, bir Wordsworth şiirinin kahramanı ya da *Blade Runner*'daki [Bıçak Sırtı] bir karakter olmak gibi artık bulunmak için tekinsiz [*uncanny*] bir alandır. Başka bir yerde ekomimez* olarak adlandırdığım şeyin, yani "içinde" konumlanmış olmanın (genellikle) ilk ağızdan tercüme edilmesinin ötesine geçemiyorum.¹⁰ Bu ekomimezi desteklemek demek değildir ama dışarının olmadığını, üstdil bulunmadığını fark etmektir. Bununla birlikte okuyucu her fırsatta bu kiptaki düzyazının fenomenolojik anlatsallık ile bilimsel muhakeme arasında usandırıcı derecede salındığını keşfedecektir. Hoş, benim hipernesne tarafından kazındığım gibi, bilimin dili de kişiliksiz ideolojik konumundan mahrum bırakılıyor. Hipernesnelere hakkında ne kadar çok şey bilirsek o kadar bilinmez bir hale gelirler. Bundan dolayı hipernesnelere bir zamanlar sadece yaşam formlarına uygulandığını düşündüğüm bir hakikati, *tuhaf yabancı [strange stranger]* hakikatini somutlaştırıyorlar.¹¹

Şu halde bu kitabın araştırdığı şey, söylem üslubunun sınırlarını çekiştiren, ikiyüzlülüğü ortaya çıkarmakla meşgul tuhaf bir ekomimezdir. İkiyüzlülük, daha sonra belirteceğim nedenlerle çok dikkatlice seçilmiş bir terimdir. *Hipernesnelere zamanı, ikiyüzlülük zamanıdır*. Bununla birlikte, aynı nedenlerle ikiyüzlülüğün araştırılması kinizmin bakış açısından yapılamaz. Şayet üstdil yok ise, o zaman kinik mesafe; yani solun hâkim ideolojik üslubu oldukça kötü durumdadır ve hipernesnelere zamanı ile baş edemeyecektir.

Alphonso Lingis'in bu projenin merkezinde olmasının bir başka nedeni daha var. Lingis'in *The Imperative* adlı eseri fenomenolojiyi de içeren oldukça dikkate değer bir Kant etiği çalışmasıdır. Lingis'in yıllarca sürdürdüğü çalışmalar ve Emmanuel Levinas'la yakın ilişkisi sonucu geliştirdiği fenomenolojisi kendine özgüdür ve fenomenolo-

* *Ecomimesis*, yazarın *Ecology Without Nature* (Doğa Yoksunu Ekoloji) adlı kitabında geliştirdiği bir kavramdır. Ekomimez, bir anlatı çerçevesinin hem kendisinin tariflendiği (bunu yazıyor oluşumun) hem de bir bakıma bu tarifin aşıldığı (bunu yazdığım esnada neler "olduğu" nun tariflendiği) retorik bir araçtır. (Ç.N.)

lojinin büyük büyükbabası olan Husserl fenomenolojisinden oldukça farklıdır. Lingis, bilhassa, gerçek bir ekolojik etiği düşünmeyi mümkün kılar. En önemli örneklerinin çoğu, ekolojik eylemle ilgili etik ikilemlerden elde edilir. Kitabın daha sonraki kısımlarında (“Hipernesnel Zamanı” adlı ikinci bölümde), Lingis’in etik görüşünün ekolojik eylem için neden elzem olduğunu derinlemesine inceliyorum. Özellikle “İkiyüzlülük” başlıklı kısım, Lingis’in düşüncesine geniş biçimde yer veriyor.

Hipernesneler dünyanın sonunu beraberlerinde getiren şeylerdir. Açıkça görülüyor ki Yerküre henüz infilak etmedi. Ne var ki *dünyaya* kavramı artık işlevselliğini yitirmiştir ve onun sonunu getiren de hipernesnelerdir. Dünyanın sonu fikri çevrecilikte oldukça etkindir. Yine de bu düşüncenin çok etkili olmadığını, çünkü nereden bakılırsa bakılsın, endişelenmemiz ve ilgi göstermemiz gereken varlığın yok olduğunu iddia ediyorum. Bu ekoloji politikaları ve etiği açısından bir umut olmadığı anlamına gelmez. Mesele bunun çok ötesindedir. Aslına bakılırsa, daha sonra tartışacağım üzere, çok güçlü biçimde sahip olunan “şimdi harekete geçmezsek” dünyanın bir sona yaklaştığı inancı, paradoksal olarak bu üzerinde bulunduğumuz Yerküre’deki ekolojik bir arada varoluşumuzla ilişkilenenimizi engelleyen en güçlü faktörlerden biridir. Dolayısıyla bu kitabın stratejisi, kendimizi dünyanın sonunun geldiği düşünceden uyandırmaktır; çünkü Yerküre’deki (gerçek Yerküre’deki) eylem buna bağlıdır.

Dünyanın sonu çoktan geldi. Bunun hangi tarihte gerçekleştiğini tekinsiz bir kesinlikle konuşabiliriz. Aslında bu zaman ne tarih yazımı ile rahatça ilişkilendirilir ne de jeolojik zaman ile. Bu durumda bile, bu tarih tekinsiz bir biçimde belirgindir. James Watt’ın, Yerküre’nin dış tabakasında karbon katmanlaşması başlatan bir eylem olan, buhar makinesinin patentini aldığı, yani insanlığın bir gezegen ölçeğine uygulanan jeofizik bir güç olmasının başlangıcı olan Nisan 1784’tü. Bir şeyin olmuş olabilmesi için genellikle iki kez olması gerektiğinden, dünya 1945 yılında New Mexico’da, Manhattan Projesi’nde ilk atom bombası olan Gadget’in test edildiği Trinity testinde ve aynı yılın sonlarına doğru Hiroşima ve Nagazaki’ye iki adet nükleer bomba atıldığında da sonlanmıştı (Şekil 2). Bu olaylar insanların

Şekil 2 Trinity, 16 Temmuz 1945'te, 0.016 saniyede test edildi. Bu resim bir süre yasaklandı; çünkü alışılmış mantar bulutundan çok daha kıskırtıcı olduğu düşünülüyordu. Ufuktaki küçük şekiller ağaçlardır. Los Alamos Ulusal Laboratuvarı.

jeofiziksel bir güç gibi davrandığı eylemlerin logaritmik artışını gösterir.¹² İnsanlar için –ve aslında radyoaktif serpinti alanındaki bütün yaşam formları için– “dünya-tarihine ait” olduğu ölçüde önemli olan bu olaylar Yerküre’ye ait en büyük devir olan jeolojik dönemin sınırlarını belirler. “Dünya tarihine ait olma”yı tırnak içinde kullanıyorum çünkü bu aslında tartışma konusu olan *dünya* kavramının akıbetidir. Şu anda insanların görüş alanına giren ve Yerküre’nin kendisinin de kesinlikle aralarında yer aldığı hiperneselerin saldırısının beraberinde getirdiği şey, kuşkusuz dünyanın sonudur ve bunun jeolojik döngüleri yalnızca insani olgu ve değerlere göre düşünmeyen bir *jeofelsefe* gerektirir.

Dünyanın sonu, Antroposen’le küresel ısınmayla ve akabinde gelişen, belirsiz kapsamına rağmen gerçekliği tartışmasız doğrulanmış olan zorlayıcı iklim değişikliğiyle ilişkilendiriliyor. *Hiperneseler* boyunca bunu *küresel ısınma* diye adlandıracağım, *iklim değişikliği* diye değil. Neden mi? Belirli hiperneseyi isimlendirirken iklim de-

Küresel ısınma dönüşü olmayan bir yolda ilerliyor. Ekolojik felaket olasılığıyla karşı karşıyayız. Covid-19 virüsü tüm dünyada on binlerce insanın hayatına mal oldu. Ancak çevresel krizlerin felsefi düşünce pratiği için de bir kriz niteliği taşıdığını söylemek mümkün: Bizi sadece kontrol etme arzumuza değil, hayat anlayışımıza da meydan okuyan bir sorunla karşı karşıya bırakıyor.

Küresel ısınma, Timothy Morton'ın "hipernesne" dediği şeyin belki de en çarpıcı örneği. İklim, çevre, nükleer silahlar, evrim ya da görelilik gibi bir dizi hipernesne içinde yaşıyoruz. Bunların zamansal ve uzamsal boyutları da öyle büyük ki nesnenin ne olduğuna dair fikirleri yutuyor, normal akıl yürütme yöntemlerimizi ciddi biçimde zorlayabiliyorlar.

Timothy Morton, hipernesnelerin ne olduğunu, onlarla ilgili ne düşündüğümüzü, insanların birbiriyle ve insan-olmayanlarla nasıl bir arada yaşadığını anlatırken; hipernesnelerin etkilerine yani siyaseti, ahlakı ve sanatı deneyimleyiş biçimimize dikkat çekiyor. Yaşadığımız dünyayı kavrayışımızı yeniden keşfetmemiz gerektiğinde ısrar eden *Hipernesnelere*, düşünce ve eyleme gerçek anlamda postmodern bir ekolojik yaklaşım getiriyor.

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-625-7118-01-9

9 786257 118019